

YENİ CEHÂLET ÇAĞI: HAYVAN DENEYLERİNE DAİR BİR DERKENAR

The Age Of New Ignorance: A Sidenote On The Animal Experiments

Dr. Öğr.Üyesi. Serhat SOYŞEKERCİ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale / TÜRKİYE

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8427-0184>

ÖZET

İnsan gözüyle görülen dünyanın var olan tek dünya olmadığını farkına varmak alçakgönüllü olmayı gerektirir. Bu hiçbir şey bilmediğini bilen bir bilinçle olabilir. Oysa hayvan deneylerinde hayvanların yaşama haklarının ihlali, kişinin bildiğinden başka bir şeyi bilmek istememesiyle ilgilidir. Dolayısıyla bu sorunlar "burada" beklerken, bilginin "cahiller içinden âlim" doğuran bir metazoride herkes için "soylu eşitlik" sunması, insanı kendi hamlığının câhili yapar. Bu makale felsefi sorgulamayı içermekle birlikte, cehâleti; endüstriyel, psikolojik ve akademik boyutlarıyla tasvir etmektedir. Çiftçilikten zorunlu göçlerle koparılan ve bilinmeyen diyara sürüklenen bu derkenar yaşama "sıkış tepiş" sıkışan ve hamlıktan aktif savaşımayı öğrenmeye dek uzanan bu hikâyenin adı "şimdilik" medeniyettir. Dilsiz, sağır, kör ve iştahtlı kalabalıklarla örgütlenmiş medeniyetten daha üstün vasıflara sahip yeni cehâlet çağı olabilir mi?

Anahtar Kelimeler: Hayvan, Hayvan Deneyleri, Endüstriyel Cehâlet, Psikolojik Cehâlet, Akademik Cehâlet.

ABSTRACT

It takes humility to realize that the world seen through the human eye is not the only world that exists. It can also be with a consciousness open to knowing without knowing anything. Whereas the violation of the rights of animals to live through animal experiments is related to the fact that the person does not want to know anything other than what he knows. Therefore, while these problems are waiting "here" the fact that knowledge offers "noble equality" for everyone in a metazori that gives rise to "scholars from the ignorant " makes man a prisoner of his own rawness. This article is a philosophical inquiry. In this article, ignorance is described in its industrial, psychological and academic dimensions. This is a derkenar life that has been cut off from farming by forced migrations and dragged into the unknown realm. The name of this story is civilization for now. Could there be a new-age of ignorance, with qualities superior to a civilization organized with dumb, deaf, blind and appetising crowds?

Keywords: Animal, Animal Experiments, Industrial Ignorance, Psychological Ignorance, Academic Ignorance.

1. GİRİŞ

Av yasağında kuşların tüfekle vurulması, üreme sezonunda balıkların ağlarda yakalanması, zararlı virüsleri yiyerek beslenen böceklerin zehirli ilaçlarla öldürülmesi ve deneylerle hayvanların yaşama hakkının ihlali, doğal hayatı alt üst eden sebeplerdir. Burada bahsi geçen tüfek, ağ, zehirli ilaç ve deney tabirleri insanî iradeye özgü bir keşiftir. Dünyada her yıl milyonlarca hayvan hiçbir fayda ve beklentisi olmadan deneylerde ısıtılmakta, dondurulmakta, zehirlenmekte, parçalanmakta, kör edilmekte, sağır bırakılmakta, sakatlanmakta, aç bırakılmakta, depresyona sokulmaktadır. Buna rağmen denir ki; bir maymun nasıl olur da depresyona girebilir. O eski, vakur, neşeli ve cıvıvız hâlini kaybetmesi buna kanıt değil midir? Bu da hayvanları acımasız yavaşlığa, kalıcı hasara, acıya ve nihayet ölüme sürükler. Türümüz böylesi acılar karşısında birleşir ve ortak bir istikâmet duygusu olan merhamet besler. "Zavallı hayvanlar" diye başlayan sözler herkesin ortak cümlesi olur ama ne var ki tümceler birbirine yabancı, tekil şahıslar kaybolmuştur. Aslında bu cehâlet değil, cehâletin altın çağıdır:¹ "Dünya geçmişten yorgun düşmüş. Ölebilsen artık, ah bir dinlenebilse!" Bütün bu olup bitenler karşısında toplumun genelinin neler döndüğünden haberi yoktur, hattâ haberi olmadığından bile habersizdir. Ne de olsa merhamet denilen ortak duyguya sığınanlar çoğunluktur ve yorgun dünya çoğunluğun elinde hastadır.

¹ Horkheimer, *Akıl Tutulması*, s.89.

2. YENİ CEHÂLET ÇAĞI

Etimolojisi “*cehl*” kökünden gelen cehâlet üçe ayrılır. Bunlardan birincisi, bilmeyen; ama bilmediğini bilen [*cehl-i basit*], ikincisi, bilmeyen; ama bilmediğini de bilmeyen [*cehl-i mürekkebe*], üçüncüsü ise bilmeyen; bilmediğini de bilmeyen ama en doğru bildiğini iddia edendir [*cehl-i mikâb*].² Cehâletin bu üç türü “bilmeme” üstüne inşa edilse de, cehâleti sadece eğitim öğretim görmeyen kişilere hasretmek eksik ve yanlıştır. Her şeyden önce cehâlet, öğrenim gören eğitilmiş kitleyi de içerir ve böylece bu terim geniş bir alana intisab eder. İngilizce’de *ignorance*, “bilgisizlik”, “câhillik”, “habersiz olma” gibi anlamlara sahipken; *illiteracy*, “okuma yazma bilmeme” ya da “eğitimsizlik” anlamına gelir. Örneğin klinik derslerde *Hayvan Etiği*, “biyoetik tüm canlılığı değer sistemimizin kapsamı içine alan değerler felsefesidir”³ ki bu sisteme bütüncül bakılmadığında *akademik obsesyon* çıkar karşımıza. Çünkü biyoetiğin konusu hayattır; sadece insan değil, bütün canlı sisteminin hayatıdır. Akademik obsesyon, kişinin kendini doğrudan âlim tâyin etmesidir ki bu, Jacques Rancière’in dediği gibi zekâyı temsil ettiğini sanmanın aptallığıdır.

Yirminci yüzyılda Avrupa faşizminin yükselişiyle aydınların pragmatik eylemlerini bireyci çıkarılara tercih etmesi, son zamanlarda *cehâlet* ile *akıl tutulması* arasındaki ilişkiye tanıklık eder. Ne de olsa “tutulma” (Ay tutulması, Güneş tutulması gibi) geçicidir ama ortadan kalmaz, cehâlet de böyledir. Ancak hastalıktan ya da başka sebeplerden dolayı oluşan “tutulma” felçle sonuçlanabilir ve kalıcıdır, cehâlet de böyledir. Felsefe en iyi amaç için bile olsa, diyordu Horkheimer, propagandaya dönüştürülmemelidir. Oysa halk her zaman haklıdır diyen demagoglar çoğu kez bu ilkeyi demokratik kurumları çökertmede kullanmışlardır.⁴ Günümüzde sosyal medya gereğinden fazla propaganda, ya da “tutulma” hâline dönüştü bile. Bu anlamda dil, propagandanın ötesinde bir şey söylemez, amaçlamaz.⁵ Burada zihinsel safsata olan akıl ise karşılaştığını, karşısına çıkarı, sadece ‘görünür’ olanı onaylar. Güçten düşer, yalanları doğrulamaya elverişli hâle gelir ve ideolojik manipülasyona, hattâ en kaba yalanların yayılmasına öyle elverişli hâle gelir ki, paranoyak hırsıyla tabiatı kendine çevirir ve tabiatın dilinin çözüldüğüne kitleyi inandırır.⁶

Cehâlet kavramını her zaman kötü ve yanlış bir şeymiş gibi düşünmek doğru değildir. Meselâ “*Câhildim, dünyanın rengine kandım. Hayale aldandım boşuna yandım*”⁷ türküsünde geçen “*câhil*” sözcüğü aslında “*ignorance*” [İng.] kelimesinin zengin metafora ve çok anlama sahip olduğunu gösteriyor. Türküde geçen “*câhildim*” sözü naif ve alçakgönüllü kabullenıştır. Bilmediğini kabul ettiğini dürüstçe söylemenin en saf ve en duru hâlidir. Bilemediğinin sınırsızlığına karşı bilmediğini bilmektir. Ne de olsa her türkü bir hikâyedir ve bir olaydan çıkar. Olaydan çıkmayan hiçbir türkü yoktur. Olayı anlatınca da hayatı en kestirme yoldan anlatır türküler.⁸ Türküde geçen bu “bilmeme” hâli bir hataysa eğer ozan bunu kendinde aramış ve aklın şafağıyla doğan her bilgiye acz içinde kalarak muhtaç olduğunu hissetmiştir. Burada “bilmeme” hâli zekâdan ziyade bir gönül işidir ve sanatın en yüksek perdesini imler. Oysa tersine, “başkalarının hatalarını görürüz” diyordu Foucault, “ancak kendimizinkiler söz konusu olunca kör eder bu bizi.”⁹ Çünkü kişinin kendisi ile savaşı söz konusu olmadığı sürece keyfi kaçmaz, aksine iştahı artar. Zira konformizm keyif kaçırılmaz. Aynı şekilde deneyci, indirgeyici bilimsel tekniğin verileriyle hayatı toza bular, dumanlara boğar, planlı bellek yitimiyle beşerî yollardan medyanın ürettiği her şeyi kabullenir. Çoklar ve çoğalanlar için şiddetin varlığı merhametin içine gizlenir. Çünkü merhamet sevgi açlığına bilmemek isteyenlerin ortak duygusudur ve bu çoğunluğun kurduğu otoriteyi çıkarır karşımıza. Çoğunluk sorgusuz sualisiz sessizliğin otoritesine yaslanır. Bu da *cehl-i mik’ab*’ın en derin cehâleti, hattâ Badiou’nun dediği gibi, hoşnut insanın kendinden bihaber olmasıdır.¹⁰ Kişi, neyin bilinmesi gerektiğine dair bilgiye kapalıdır. “Uzman” olarak bildiği konunun ve at gözlüğü içinden baktığı yolun dışını görmeden bir yol olabileceğini öğrenmenin olanaksızlığı içindedir.

Bugüne kadar pek çok uzman, hayvanlar üzerinde her türlü tahakkümü toplum fertlerinin gözünde meşru ve kabul edilebilir kılmak için çok çeşitli gerekçeler sıralamıştır. Ne var ki hayvan deneylerine ilişkin bilimsel araştırmaların en kötü tarafı, ya bilimsel açıdan hiç kimsenin anlamadığı ya da piyasada tutunduktan sonra herkesin anladığı dilin dolanımında olmasıdır. Bunlardan birincisi deneysel araştırma makalesinin, ikincisi ise araştırmanın “popüler” sonuçlarıdır: “*Çoğunluk madem düşünüyor, benim düşünmeme ne gerek var!*” Cehâlet

² <https://twitter.com/ihsanfazlioglu/status/1161694675255877633>.

³ Çobanoğlu ve Aydoğdu, “Tıp araştırmaları ve hayvan hakları açısından hayvan deneyleri etik krulları”, s.117.

⁴ İnce, *Cehâletin Rönesansı*, s.158.

⁵ Horkheimer, *Akıl Tutulması*, s. 194.

⁶ Horkheimer, *a.g.e.*, s. 31.

⁷ Neşet Ertaş, “Ahirim sensin”, *Hata Benim Albümüm*, 2000.

⁸ Kemal, *Yanan Ormanlarda Elli Gün*, s.86.

⁹ Foucault, *Doğruyu Söylemek*, s.118.

¹⁰ Badiou, *Lacan*, s.143.

illâ ki bir şeyi bilmemek değildir, gereğinden çok bilgiyle “aciz” içinde sürekli açlık çekmektir.¹¹ Çünkü zaten kitle otoritesi düşünülmesi gerekeni biliyordur. Deneyci, hayvan deneylerinin insanlığın kurtarıcısı olduğunun maskesine gizlenir. Oysa geçmişte olduğu gibi bugün de bilim insanı için deneylerin özgüveni artırıcı özelliği hâlâ var ve bu da hayvan deneylerinde korkunç sonuçlar vermeye devam ediyor. Her şeyden önce nesneleştirilen canlının özgüveni yok edilir ve kimse bir kalbin atması için ne kadar çok çaba sarf edilmesi gerektiğinden bahsetmez. Bu paradigma ‘câhiller içinden âlim’ olan okumuş câhili [*cehl-i mürekkeb*] imler ve onu ‘*narciussus*’ un dünyaya çarpan görüntüsünün esiri yapar. Burada mesele bilmemek değil, gerçek anlamda neyin bilinmesi gerektiğini bilmemektir. Deneyci-uzman bildiğini söylerken gerçekte neyi bilmek istediğine kapalıdır. Üstelik deneycilerin “bildiğini söylediği” ve bunu onayladığı kamuya ait bilimsel kurumlar örgütlenmiş bürokratik gücün destekleyicisi konumundadır. Bu tabii ki kurumları ve bilimi değersizleştirmek değildir; tersine, değersiz önünü açan ve bilinmeyen pek çok şeyi sözde bilimsel verilerle doldurmaya çalışan çoklara dair karşı duruştur. Eğer toplumsal yaşamı düzenli konuma taşımak için şüpheden bahsediliyorsa, eğer hayvan deneylerinde hayvanlara yönelik ihlâllerin bilimsellik taşımadığı dile getiriliyorsa, orada felsefi sorgulama olduğu açıktır. Doğru olduğuna baştan inanılan şeyleri doğrulayan deneylerde bilimsel “şüphe” ve “tutku” yoktur. Bu basiret yoksunluğu ve zaten bilinen durum hakkındaki bilgisizliğe körlemesine yuvarlanmaktır. Bilgiyi salt sayısal ölçekte niteleyen, hiçbir toplumsal olay ve olgulara dokunan değere sahip olmayan ve kör bir inanç uğruna kolaycı yaklaşımın içinde yuvarlanan hayvan deneylerinde bilgelik, Platon’un mağarasında tutsaktır. Teknolojinin tekelleştirdiği gücün karanlık zindanıdır. “Burada” teknoloji ne iyi ne kötüdür ama daha tehlikelisi nötr de değildir ve cehâletin kölesidir.

Bilginin içindeki bilgiye yabancılaşma, hayvanlara uygulanan işkence makinalarının bilim adına yapılıyor olmasının somut bir örneğidir. Bilim adına deneylerde öldürülen hayvanlar şu ana dek insanlığın gelişimine hiçbir katkıda bulunabilmiş değildir. Bu anlamda cehâlet, dilin maruz bıraktığı ve hayvanların eşsiz ve sessiz suskunluğuna karşı akademinin bilimsel ve sessiz yanıtıdır. *Üç maymunu oynamak* sessizliğe gömülen çoğunluğun, ya da kitle otoritesinin doğru yolda olmadığını gösterir. Çünkü gerçeklerin çarpıtıldığı toplumda diyordu George Orwell, gerçeği söyleyenler her zaman hain ilân edilirler. Bugün artık bütçenin ‘fazla’, zihnin ‘açık’ verdiği ülkeler ne kadar zenginleşirse, hayvan deneyleri de o kadar artmaktadır. Birleşik Devletler’de araştırmalarda kullanılan hayvan sayısı 25 milyon, ya da kabaca Texas’ın nüfusu kadardır. Yine Birleşik Devletler’de her yıl gıda olarak tüketilmek üzere öldürülen kuşların ve memelilerin sayısı yaklaşık 10 milyar, yani dünya nüfusunun 1,5 katına yakındır. Genellikle buzağılar başta olmak üzere, pek çoğu endüstriyel meta olarak sınaî çiftliklerde yetiştirilmekte, hayatları mutsuz ve başı öne eğik sonlanmaktadır. Bunlardan şanslı olanları da kısa ve şiddetli acıdan sonra ölmektedir.

2.1. Endüstriyel Cehâlet

Hayvanların acı çekmediğini iddia etmek için ne bilimsel ne de felsefi düzlemde geçerli hiçbir sebep yoktur ama onların hak ve çıkarlarını savunmak için gereğinden fazla sebep var. Spor yapmak ya da kürt elde etmek amacıyla avlanmak; kürkleri için mink tilki ve başka hayvanlar beslemek; yabanî hayvanları yakalamak ve insanlar seyretsin diye küçük kafeslere kapatmak; hayvanlara eziyet ederek sirklerde sergilenecek ya da rodeolarda ve horoz dövüşlerinde izleyicileri eğlendirecek numaralar öğretmek; bilim kisvesi altında patlayıcı zıpkınlarla balinaları öldürmek; her yıl 100.000 yunusun tonbalığı avlamak amacıyla denize bırakılan ağlara takılıp ölmesine sebep olmak; deri ve ev hayvanı maması üretmek amacıyla Avustralya’nın ıssız bölgelerinde her yıl 3 milyona yakın kanguru öldürmek; beton ve kirlilik imparatorluğumuzu gezegenin her tarafına yaymakta, hayvanların çıkarları ve yaşama hakları ellerinden alınmaktadır.¹² Bugün Çin ve Brezilya dışında dünyanın hiçbir ülkesi, kozmetik ürünlerin hayvanlar üzerinde test edilmesini açıkça belirlenmiş kanuna yer vermiyor. Spor amaçlı avcılık, kürk sanayii, sınaî hayvancılık ve eğlence sektörü, hayvanlara acı çektirmek için gerekçe göstermeksizin yok etme peşindedir. Şurası önemli ki, gelişmiş ülkelerde piyasa ile akademi iç içedir ve birbirlerini tamamlar. Deney hayvanları kullanılan araştırmalarda üniversitelerin kamu kaynakları kullanılır ve sonuçlarından özel sektör yararlanır.

Sermayenin çıkarı üstüne kurulan cehâlet karşısında hayvanlar acımasız yavaşlığa zorlanmaktadır. Hem çimenli arazilere hem de kafeslere aşınâ olan tavuklar kendilerine seçme şansı verilseydi, muhtemelen çimenleri tercih ederlerdi. Özgürlük pek çok şeyin bedeli olmakla birlikte, deney hayvanları bunların karşılığını almaktan mahrumdur. Yeşilliklerle dolu köylerin, bahçelerdeki horozların, ağıllarda koyun ve keçilerin, yollarda eşeklerin nal seslerinin duyulduğu mekânlardan mahrumdur. Köy gecelerinin sessizliğini

¹¹ Fowles, *Ağaçlar*, s.46.

¹² Singer, *Hayvan Özgürleşmesi*, s.16, 64, 73.

havlayan köpeklerden dinlemekten de mahrumdur. İçinde türlü zenginliğe sahip yemlerle dolu bir kafesin yerine, yem bulmak için olanca riske katlanması gereken çimenlerde yaşama isteği, tavukların arzuladığı yaşamdır da ondan! Balık istifi gibi yaşamının stresine kim dayanabilir ki? Birbirine hiç değmeden yaşamayı imkânsızlaştıran dünyada, kümes tavuklarının yumurta verimini artırmak için zorla *tüy döktürtme*, kaçınılmaz şekilde onları acımasız hareketsizliğe zorlar. Britanya Tarım Bakanlığı'nın dağıttığı bir kitapçık, zorla tüy döktürtmenin yolunu şöyle açıklar:¹³ “*Yem yok! Işık yok! Su yok! 24 saat tavukları bu şekilde bekletin!*” 1987’de Hayvanları Koruma Derneği’nin baskısı sonucu bu uygulama yasaklandı ama tavukların tüylerini döktürtme uygulaması Birleşik Devletler’de hâlâ serbesttir.

Byung-Chul Han, günümüz öznesini kendini özgür sanan öznenin köleliği olarak görür. Bu ise kendini sömüren kendilik girişimcisidir, aynı zamanda kendinin gözetleyicisi (...). İçinde hem fail hem kurban, hem mahkûm hem de gardiyan olan korkunç panoptikon taşır. Dijitalleşmiş ağa bağlanan özne, kendinin panoptikonudur.¹⁴ Reklâmlarda eti yenen hayvanların dişil olarak temsil edilmesi, eril zihnin “piliç” görünümünün panoptikonudur ve pornografik sembollerin üretimini kışkırtır. Bu semboller reklâmların sunduğundan çok daha arkaiktir. Her şeyden önce dinsel olmaktan çok tarihseldir. Çünkü “hayvan öldükten sonra dişleri, pençeleri veya boynuzları güçlü bir tılsımdır. Bunu taşıyanlar hayvanların bu müthiş gücünün bir kısmının kendilerine geçtiğine inanır.”¹⁵ Bu gibi modern batıllar fildişi tespih, gergedan boynuzu veya yılan derisi ve benzer meta-ürünlerin piyasada varlığına tanıklık eder. Filin dişinden, yılanın derisinden, ya da gergedanın boynuzundan yapılan ürünler bunlara sahip olanlara hayvanın gücünü geçirdiğine dair inancı hurafî ve seküler yaşamda vaat eder. Dijital dünyanın reklâmı, ürettiği banalite sayesinde yaratıcılığa imkân tanımaz. Gerçekliğin kaybolduğu sanal bakış, yeni kimlik çeşitlenmesi ve imaj kültürünün aralıksız dürtüsüyle kendini üretir. Örneğin kadınlara biçilen rolde siyah ruj, dolgun kaşlar ve burun halkasının verdiği özgürlükle birlikte mistik ve büyümlü saç rengi, güzelliğin yeni tanımı olarak sentetik vaatler sunar. Pekâlâ, yeni bir ruj ya da parke cilası piyasaya sürülecek diye binlerce hayvanın acı çekmesi gerekir mi? Bu ürünlerin çoğu için zaten gereğinden fazla ‘ürün çeşitliliği’ yok mu? Kâr düşünen şirketler dışında bunların piyasaya sürülmesinden kim ne fayda görebilir? 1940’larda Birleşik Devletler Gıda ve İlaç İdaresi çalışanlarından J. H. Draize’in kozmetik ürünlerde başarı sağlamak için hayvan deneylerini içeren pasajı dikkât çekicidir:¹⁶ “Korneanın ya da gözün iç bölgesinin zedelenmesine bağlı tam görme kaybı. Hayvan sürekli gözlerini kapatıyor. Bazen çığlık atıyor, gözlerini tırmalıyor, sıçırıyor, kaçmaya çalışıyor.” Burada çıkar elde etmeye dayalı sistem hayvanlarda ‘acı ve ölüm’ üstüne kurulmuştur. Tecavüze uğramış hayvan bir kutu süte, deneylerle öldürülmüş hayvan prospektüsteki bir uyarı cümlesi ve rimelin üzerindeki “test edilmiştir” ifadesine dönüşür. Bunun yasal zemini, reklâm piyasası ve “kesim hayvanı”, “laboratuar hayvanı” ya da “yük hayvanı” olarak dilin toplumsal onayını bekler.¹⁷ Kozmetikte beklentiler farklı olduğundan hamile kadınlarda ve bebeklerde etkisinin ölçülebilmesi, hamile tavşanların öldürülmesiyle sonuçlanır. Deneye maruz kalan hayvan yaşamını küçük, karanlık, izbe kafeste ve aç bırakılarak geçirir. Aslında bu ve benzer birçok örnek belli bir tartışma kültürü oluşturmak yerine, yönlendirilecek ve kontrol edilecek edilgen nesne konumuna yerleşen yoksullaşma hâlinin göstergesidir.

Hayvan ihlallerinin büyük kısmı ticari dünyaya aittir, küçük bir kısmı da sirklerde “gösteri” biçimine dönüşür. Özel seçilmiş ve yetiştirilmiş hayvan mümkün olduğunca ‘fit’ ve ‘steril’ şekilde hayatta tutulur. Hayvan hastalanıp eski formunu kaybederse, ‘posası alınmış limon kabuğu’ gibi kenara atılır. Bu konuda Hayvanları Koruma Kanunu’nun 29. maddesi; “fiili ile bu Kanunun birden fazla hükmünü ihlâl edenlere daha ağır olan ceza verilir”¹⁸ demek suretiyle fikri içtima hükümlerinin uygulanabileceği işâret eder. Fakat burada vicdana dayalı hukuk yoktur ve bu sözün bittiği yer ya da vahşetin en kirlî yüzüdür: *iki aylık buzağılara cinsel saldırıda bulunmak*. Kan donduran böyle bir iğrençliğin bir de korkunç tarafı var: *mala zarar vermemek*. Bunu kılıfına uyduranlar, tahkikat ve kovuşturmaya ihtiyaç olmadığına dair sözde raporlar üretir. Bu tür iğrençlikler tabii ki tek başına cehâletle ilgili değildir ama aynı saftadır. Ne de olsa iğrençlik felâket doğurur, cehâlet bunu büyütür ve dillerden yekpâre ağızlarında haykıran heceyi uygun adımda yürüyen insanlara resmi geçit töreni gibi sunar:¹⁹ “*Why high one why.*” Aslına bakılırsa av köpeklerinin avla alıp veremediği hiçbir şey yoktur. Onlara parçalama ve dişlerini ava geçirme görevi insan tarafından öğretilmiş bir kibirdir. Burada kullanılan güç ve kibir bir toplumun refah olgusunu anlamada öğreticidir. Her şeyden önce güç bireyselleştirici ve

¹³ Singer, *a.g.e.*, s.201.

¹⁴ Han, *Psikopolitika*, s.68.

¹⁵ Morris, *Koruyucu Tılsımlar*, s.23.

¹⁶ Singer, *a.g.e.*, s.113.

¹⁷ Kınkoğlu, *Hayvan Deneyleri*, s.191.

¹⁸ Eşitli, “Hukuka aykırı hayvan deneyleri”, s.23.

¹⁹ Fikret Kızılok, “Why high one why”, *Yana Yana* Albümü, 1989.

öznelştiricidir, toplumsal refah seviyesini kendi göbek bağından keser. Dolayısıyla bireysel güç şuuruzdur ama ondan daha korkunç olan kitlesel güç tam anlamıyla cehâlettir. Kılık değiştirir ve başka şekiller altında görülebilir. Burada şarlatanlık prim yaparken kedi ve köpeklerin ayaklarını kesip büyü bozduklarını dile getiren bir güruhu da vurgular.

Cehâlet der Derrida, yargılarında aceleci davranır, anlamadığını olanaksız şekilde ele alır. Fikirlerin tarihi, kavrayış yoksunu zihinlere hayalî romans gibi gözükür ve onları susmaya zorlamak aydınlatmaya çalışmaktan daha kolaydır.²⁰ İnsan, olaylar karşısında kaygı duyduğu zaman bilinçaltında yatıştırılmaya çalıştığı ve “öteki” ile olan ilişkisini güçlendireceği kaygıyı bilgi yoluyla edinir. Geçmiş yüzyıllarda salgın hastalıklara karşı dünya insanı (şimdilerde COVID-19) önce kaygıyla karşı karşıya kaldı: “*Ortada tuhaf bir şey var ve bu bizi öldürüyor.*” Ortaçağ’da kilise kaygıyı anlamlandırmak için hayalet ve hortlak yaratmıştı. Daha ileri gidenler kedilerin şeytan olduğuna bile inandı ve ‘kedi fobisi’ insanın anlamlandıramadığı şeyleri yatıştırarak kaygıyı azalttı. Daha sonra kediler öldürülürse farelerin de artacağı düşünüldü. Demek ki veba farelerden bulaşmalıydı. Kaygıyı bertaraf eden bu bilgi modern tıbbın güçlendiği dönemdi ve salgın hastalıkların artmasıyla önem kazandı. İşte elimizde hem geçmişe ait böyle bir deneyim varken, hem de Fritjof Capra’nın dediği gibi çevreye ve topyekün ekosisteme kayıtsız kalan tarım ticareti Goodyear, Volkswagen ve Nestle gibi çokuluslu şirketlerle dürüstlüğü ihlal ediyorken başka kaygılar aramaya gerek var mıdır? Yakın zaman önce Brezilya’daki Amazon Nehri havzasında ihracat amacıyla sığır besleyip üretmek için yüz milyonlarca dönüm ormanlık arazi buldozerlerle temizlendi.²¹ Aydınlanmış bilgi ihtiyaca binaen hep bir yerde beklese de, aynı aydınlanmış bilgi, bilim adına yapılan deneysel çalışmalarda eğlence sektörünü gücün kolektif dinamiği hâline getirmekten çekinmez. Bu ise insan zihnini “şarlatanlık” ve “büyücülük” altında yanılmalı mistik âleme çevirir ama cehâletin farkına varamaz.

Bitkilerle etkileşim kuramamanın en önemli nedeni onları pasif nesne ve atıl aksesuar olarak görme alışkanlığıdır.²² Papatyaları avuçlayıp koparmak ve biçimsizce uzamış ağaç dallarını gelişigüzel kesmek böyle bir alışkanlıktır. Yukarıda, enginlerde bir yerde buzlar çözülürken dünyanın karbon rezervleri “güle oynaya” boşalmakta, akım tersine dönmektedir. Kapalı havzanın yeraltı kaynaklarını sulu tarım yapmak için kullanan tarımcılar testinin dibini çoktan görmeye başladı. Burada asıl tehlike petrol, gaz ve kömürü ısınma materyaliyle yakıt olarak yakmaya, karbon rezervlerini havaya saçarak ihtiyaçtan fazlasını tüketmenin alışkanlık hâline geldiği dünyaya iyiden iyiye alışmaktır. Bu da orman yangınları ve seller gibi görünür değil görünmez bir felâkettir ve pek çok alışkanlık gibi ihtiyaçtan fazlasını tüketmeye dayanır. Muhtemelen geride, UNESCO tarafından dünya mirasına giren yavaş şehirler ve bunu efsaneye dönüştüren bir avuç tabiat güzelliğiyle avunmak kalır. İçten içe patlayan enerji ise, zevkin ucuzluğunun alışkanlığıdır. Böyle bir alışkanlığın verdiği basitlik, takım elbise ve gömleklere girip çıkan ucuzluğun da karşılığıdır. Zihin ucuzluğu, zevk ucuzluğu ve vicdanın kalmayan parıltısı, siyasetçilerle birlikte gün ışığının ulaşmadığı karanlık mağarada pusuda bekler. Bazen siyasetçi bu basitlik karşısında yüzünü anında değiştirebileceği çok özel bir yetenek geliştirir. Bedeninde bir yerlere fazladan kas ekler, gözlerine şaşılık verir, çene kemiğini kaldırıp indirebilir, hattâ başka bedenlere zihin olur, ya da yangınlarda ölen hayvanlara ‘kiloluk et muamelesi’ yapar. Oysa en büyük felâket cehâletin katmerli ve sürdürülebilir olmasıdır. Televizyonlarda cayır cayır yanan orman haberini servis eden spiker, otuz beş milimetrekarelik optiğin gözlerine bakar ama optik de ona bakıyordur. Ormanların cayır cayır yanışını sunan televizyon spikeri kitlelere şöyle der: “*Neyse ki can kaybı yok.*” Demek ki nefes alan ormanlar hiçbir zaman doğmamış ve doğurmamış. Demek ki sazlıklar ve göçmen kuşlar daha başlangıçta lânetlenmiş. Demek ki daha büyük katliama davetiye çıkarılmış. Arıcıların *Koloni Çöküş Sendromunun* ilk belirtilerini bildikleri 2006’dan bu yana milyonlarca evcil balarısı kovarı yok oldu. Araştırmacılar toplu ölümlerin tarım ilaçlarından parazitlere kadar bir sürü nedeni olduğuna ve birçok vahşi türde kesin düşüşler yaşandığına dikkât çekti.²³ Ne de olsa basitlik ve yavanlık birtakım şeylerin anlamını sorgulamaktan ziyade anlamın hecelediğini olanaksızlaştırır ve türümüz dışındaki canlıları nesneleştirir. Bu cehâletin, dahası bilimin indirgemeci mantığıdır çünkü aynı mantık, yerinde sabit duran canlıya (orman ve ağaç gibi) dilediğini yapma hakkı verir.

2.2. Psikolojik Cehâlet

Hayvanların bilim adına deneylere kurban edilmesine dair örnekler çoktur. Psikolojide yaygın yöntem olan *elektrik şoku*, 1960’larda Pennsylvania Üniversitesi’nde Martin Seligman’ın hayvanlarda öğrenilmiş çaresizlik üzerine yaptığı deneyde ortaya atıldı. Çelik ızgara zeminindeki köpeklere o kadar uzun süreli ve o kadar

²⁰ Derrida, *Önemsizin Arkeolojisi*, s.78.

²¹ Capra, *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*, s.296.

²² Chamovitz, *Bitkilerin Bildikleri*, s.54.

²³ Hanson, *Arıların Bildikleri*, s.16.

şiddetli şoklar verilmişti ki köpekler bir süre sonra kaçmaya çalışmaktan vazgeçip *çaresizliği* öğrendi. Seligman'ın vardığı sonuca göre, insan yaptığı şeyde fark yaratamayacağına ısrarla kendini inandırmışsa, hiçbir şey yapmamayı tercih etmelidir. Peki ama köpeklere verilen ani ve şiddetli şoklar bu deney için bir sonuç hükmü taşıyabilir mi? Öldüresiye verilen şoklar karşısında hayvanlardan başka ne tür tepki vermesi beklenebilirdi. “Psikologlar” der Chris Evans, “hiçbir zaman zihinle ilgilenmezler, incelemelerinin en büyük odağı insan değil hayvandır.”²⁴ Dolayısıyla hayvan deneylerinde zekâ ve öğrenmeye yer yoktur. Seligman'ın asıl hedefi de depresyonu hayatın bütününe sokmaktı. Nitekim depresyon, bireysel histerik durumdan politik dışavuruma, toplumsal duyguları zedeleyen anksiyeteye ve oradan büyük travmaya doğru giderek genişledi. Kim bilir, bu belki genetik aktarımla, gelecekte herkeste var olacağı düşünülen ‘delirme kodları’ içindeki travmaları psikoloji bilimi adına “altın çağ” hâline getirecek bir zamanı beklemektedir.

Modern bilimde laboratuvar psikolojisi, psikolojiyi niceliksel düzeye indirgeyerek geldiği aşamayı koşulsuz şekilde onaylamaktadır. Aslında zihinle ilgilenen metafizik gibi psikoloji sözcüğü de kullanım dışıdır. İlk bilim değildir çünkü ne olduğu ve nasıl oluştuğu bilinmiyor. Bunun için bunların kaynaklarıyla ve oluşumlarıyla uğraşmak gerekir ama bu bilim henüz yenidir, üstelik hâlâ bir isme sahip değildir. Bu sayede bütün fikirleri analiz etmek olanaksızdır.²⁵ Psikolojide deney, hayvanların hem çeşitli cezalara nasıl tepki vereceğini ölçmek hem de onları belli işler yapmak üzere eğitmek için bugün de var. Üstelik artık laboratuvar psikolojisi tabiatla ya da sokakta değil, cam veya saydam fanusta yapılan deneylerle biyolojik çeşitliliğin ilerlemesinden gurur duyan söyleme dönüşmüştür. Hayvanın çektiği onca acıya rağmen elde edilen sonuçları bir camekânın ardından bakarak ‘deneyleme’, psikologların zaten bildiğimiz ya da biraz düşünerek daha zararsız şekilde bulabileceğimiz olguları bilimsel jargonla ifade etmek için büyük çabalar sarf ettiğini gösteriyor. Yakın gelecekte psikologlar kendi tabiatı gereği psikoloji alanına girmeyen birçok canlı türünü (sıçanlar) “bilinçaltına” sokarak bilimsel bu kalıtsal tuhaflığı deneyimleme olanağına sahip olabilirler.

Geçmişte yüzlerce soruşturmaya konu olan tacirler, yaklaşık 30-40 yıl boyunca laboratuvarlara onbinlerce hayvan tedarik etmişlerdi. B sınıfı lisansa sahip bu tacirlerin hayvanları tuttuğu yerler genellikle evleri ya da daha fazla hayvanın olduğu derme çatma çiftliklerdi. Yaşadıkları yerden çalınan ya da barnaklardan alınan hayvanlar sakinleştirici ilaçlarla 4-5 gün buralarda tutulduktan sonra bir aracı vasıtasıyla araştırma merkezlerine satılıyor, itaatkâr olmayanlar dövülerek ya da bağlanarak aç susuz bırakılıyor, tasmaşı gittikçe sıkılaştırılıp türlü işkence yöntemleriyle acıya boyun eğdirildikten sonra satılıyordu.²⁶ Bu anlayış bugün terk edilmiş ve iptidai görünebilir. Oysa hayvan deneylerinin yüzünü görünür kılan endüstri, ticari ürünlerin satılması gibi otomobil reklâmlarına benzeyen hayvan reklâmları yaparak şimdilerde başka bir korkunç gerçeğe yol açmakta. Örneğin bir ilânda biri normal biri tamamen tüysüz iki farenin altında şöyle yazıyor:²⁷ “Artık fare alırken seçim şansınız olacak. İsterseniz tüyleri olan standart modelimizi seçebilirsiniz. Hız ve verimlilik arıyorsanız tamamen tüyden arındırılmış yeni model faremizi deneyebilirsiniz.” Endüstri, sokak sakinlerinin hâl-i pürmelâlini zevke dönüştürür. Oysa hayvan sevgisi hayvanları anlamaktan çok kendimizi anlamakla mümkün: “*Öncelikle, zarar verme.*”²⁸ Bu sevgi bir kedinin başını okşamaktan ya da kuşlara yem vermekten fazlasıdır. Üstelik hayvan sevgisinin adı insanın insandan kaçarak ulaşacağı hayvanseverlikse, bu da birkaç türü kapsayan türcülüğü değil, bütün hayvanları içermelidir. Gezegenimizde hâlâ birçok tür var ve çeşitliliğin sürmesi için hayvanların senfonisini duymak istiyorsak hepsinin aynı şeyi hecelediğinin farkına varmak gerekiyor: “Sevme! Ama bana zarar da verme. Su verme! Ama kabımı da devirme. Doyurma! Ama lokmamı da önümden alma. Dokunma! Bırak da hayatta kalayım.” Laboratuvar deneyleri sorun olarak kaldığı sürece, hayvanların sessizliği pek çok insanın ağzından dökülen sözcüklerden daha dürüst kalacaktır.

2.3. Akademik Cehâlet

Cehâletin sınırlarını genişletip sınırlarını açtığımızda sadizm ve röntgencilik çıkar karşımıza. Çünkü nasıl olur da sadist olmayan insanlar bütün mesailerini maymunları ömür boyu sürecek depresyona sokmaya, köpekleri ısıtmaya, kedileri uyuşturucu bağımlısı yapmaya ayırabilmekte. Ve nasıl olur da beyaz önlüklerini çıkarıp ellerini yıkamakta, sonra evlerine gidip aileleriyle birlikte yemek yiyebilmekte.²⁹ Deneylerin birinde, bir gıda renklendiricisi ya da sentetik tatlandırıcı için LD50 testi kullanılan bir grup fare zehirlenip ölünceye kadar zorla bir maddeden içirilmiştir. Bir başka deneyde, deterjanın gözü ne kadar tahriş ettiğini ölçmek için

²⁴ Chris Evans, “Psychology is about people”, *New Scientist*, 31 Ağustos 1972, s.453. akt. Singer, *a.g.e.*, s.109.

²⁵ Derrida, *Önemsizin Arkeolojisi*, s.43.

²⁶ Kımkıoğlu, *Hayvan Deneyleri*, s.59.

²⁷ Singer, *a.g.e.*, s.102, 93, 106.

²⁸ *Lât*. “Pirimum non nocere.”

²⁹ Singer, *a.g.e.*, s.134.

deterjandan bir parça alınıp doğrudan tavşanın gözüne sürülmüş, sonra tavşanın gözleri bantlanmış ve tavşanın deterjana tepkisini ölçmek için bir süre bekletilmiştir.³⁰ Tavşanlarda gözyaşı olmadığı ve deterjan gözden atılmadığı için tahriş kapasitesi insandan daha büyük çıkmış, deterjanın piyasaya uygunluğuna karar verilmiştir. Kentucky Üniversitesi'nde Beagle ırkı köpekler ve Connell Üniversitesi'nde kediler, sakinleştirici ilaçlara bağımlı hâle getirilmişlerdir. 1962 yılında California Üniversitesi'nde bağımlılıkla ilgili yapılan başka bir araştırmadaysa filler kullanılmıştır. Biri dişi diğeri erkek iki file haftalar boyunca yüksek dozda LSD verilmiştir. Verilen doz, kediye verilen dozun ağırlığına göre çarptırılmasıyla elde edilmiş, çıkan sonuç 297 mg belirlenmiştir. Bu doz insanda etki yaratan dozun 1500 katıdır. Fil, bağırarak koşmaya başladıktan bir süre sonra durmuş, sallanmış, düşmüş ve enjeksiyondan beş dakika sonra kasılarak ölmüştür.³¹ Uygunluk testleri sadece deneyler yoluyla insanların tüketimine yönelik ürünleri test etmez. Kimyasal silâhlar, haşere zehirleri ve sanayide ya da evde kullanılan her türlü madde hayvanlara yedirilmekte, içirilmekte, koklatılmakta, gözlerine tatbik edilmektedir. Buna karşın deney hayvanı kullananlar şunu savunurlar:³² “Tek bir hayvan üzerinde yürüteceğimiz tek bir deney binlerce insanın hayatını kurtaracaksa bu insanları ölüme terk edebilir miyiz?” Bu soru tamamen varsayımsaldır çünkü uzmanlaşmayla birlikte deneycinin bakış açısına dair çeşitlilik ve yaratıcılık ortadan kalkmıştır. Ne de olsa ussal dünya yarattığı uzmanlaşmayla birlikte işbölümünü görevlerin esneklik tanımayan biçimine dönüştürdü. Max Weber, işadama ya da bürokratin kaderine karşı verdiği mücadele konusunda şöyle diyordu:³³ “Bu proleteryanın değil ilerlemekte olan resmi görevlilerin diktatoryasıdır.” Hayatımız anlamlandırılmayan aşırı rutinleşmeye, bürokratikleşmeye ve uzmanlaşmaya dönüştüğünde, karizmayla donatılmış peygamberler ve Caesar’lar ortaya çıkar ve umut olur mu acaba? İşte Weber bunun yanıtını bilmiyordu.³⁴ Tıpkı bunun gibi, deney hayvanları kullanılmadığında insanın öldüğünü kanıtlayan testlerin varlığı da bilinmiyor. Bugün hiçbir deney tek başına binlerce insanın hayatını kurtarmayacaktır. Bu olsa olsa bir makale konusudur ve makalenin sonu da “daha fazla araştırmalara ihtiyaç vardır” şeklinde nahoş ve tatlı bir konformizmle biter. Daha fazla araştırma, daha fazla hayvanın yaşam hakkının ihlâli, acısı ve ölümüdür. Kaldı ki hiçbir hayvancılık dergisi hayvanların çektiği acılarla ilgilenmez. *Journal of The American Veterinary Medical Association*'da yayımlanan bir makale bunu doğrudan ve gizlemeden belirtir:³⁵ “Veterinerlik mesleğinin nedeni, aşağı hayvanların doğal insanların genel mutluluğuna katkıda bulunmaktır.” Üstelik hayvanları koruma adına istatistiksel olarak kullanılması gerekenden daha az sayıda hayvan kullanılması, deney sonuçlarının “güvenilir” olduğunu engeller ve deneyin “tekrar” edilmesine zemin hazırlar. Kısaca ölen hayvan deneyin başarısızlığının kurbanıdır. Sonuçların güvenilirliğine katkısı olmayacağı için hayvan kullanmanın ne gibi bir yararı olabilir ki?³⁶ Günümüzde hayvan deneyleri konusunda engeller olsa da bu tamamen yasak değildir. Hayvan deneylerini savunanlar yaşamın getirilmesi karşısında bilimsel gelişimin duracağından bahsederler. Deney hayvanı kullanımında etik kurulların “insancıl” çözüm getirme eğiliminde olduğu düşünülse de, insan zekâsı hayvanları “ahlâki yaratık” görmekten imtina eder. Pekâlâ, hayvanlar bizi “ahlâki yaratık” olarak görüyorlar mı? Konuşabilen bir hayvan şöyle demiş:³⁷ “İnsancılık, en azından biz hayvanların acısını çekmediği önyargıdır.” İnsanlık tarihi boyunca bütün “insancıl” yaklaşımlar ahlâki sonuçlar verseydi şayet, et yemeğe karşı çıkmamız kadar bitkileri yemeğe de karşı çıkmamız gerekirdi. Oysa her gün sayısız türde bitki vejetaryenler tarafından katlediliyor. O vakit, ‘yamyam’ olmaktan vazgeçmeyi göze alan en *hümanist insan*, başka bir insanı yeme noktasında dürüst ve samimi davranıp açlıktan ölmeyi göze alır mıydı?

3. SONUÇ

On dokuzuncu yüzyılda hayvanlar orta sınıf çocukluk hayatının sanki bir ‘süs bitkisi’ gibi düzenli dekoruydu. Yirminci yüzyılda Disney gibi bir sunum ve satış sisteminin gelişmesiyle, dünyadaki bütün çocuklar için geçerli hâle geldi.³⁸ Bir zamanlar ormanlar boşalmadan önce huzur dolu kırlarda ve geniş tepelerde gezinip otlayan inekler artık endüstriyel deneylerin malı olmuş ve işleyişi dikkâtle takip edilen, ince ayarları yapılan *süt makinası*³⁹ hâline dönüşmüşlerdir. Bitkiler de bundan farklı değildir. Modern seracılık, rüzgârın önündeki yaprağı toprağından koparıpken savrulan her şeyi başka bir mekânın malı yapar. Bundan sonra seralarda

³⁰ Singer, *a.g.e.*, s.114.

³¹ Kınıkoğlu, *Hayvan Deneyleri*, s.58.

³² Singer, *a.g.e.*, s.150.

³³ MacRae, *Weber*, s.88.

³⁴ MacRae, *Weber*, s.88

³⁵ Singer, *a.g.e.*, s.138.

³⁶ Kurt, “Bir üniversiteye ait hayvan deneyleri etik kurulu incelemeleri: 13 yıllık çalışma sonuçları”, s.395.

³⁷ Nietzsche, *Tan Kızılığ*, s.96.

³⁸ Berger, *Hayvanlara Niçin Bakarız?* s.46.

³⁹ Singer, *a.g.e.*, s.227.

domates üretiminin tarımsal kalkınmaya katkısı, toprağından koparılan bitkiyi marazî göçe zorlar. Toplumsal yaşamda bilgi her zaman felsefi sorgulamaya ihtiyaç duyar. Meselâ Orta Anadolu'da tüysüz şeftalinin tarımsal verimliliğe katkısı ya da keçi sütünden yapılan peynirin özelliği teknik olgudur ve felsefi sorgulamaya kapalıdır. Akademide indirgeyici testlerle yapılan çalışmalar derinlemesine düşünce sistemine de kapalıdır. Kaldı ki içinde 'düşünce' olmayan bir bilginin uygulama sonuçlarını toprakla hemhal olan çiftçiler zaten biliyor. Ufalanın balçık ve çürüyen tahtadan yapılmış köyler, ölmeyi isteyen hasta ve uyuz hayvan gibi kavurucu sıcaklığın altında tüm çirkinliğiyle dururken, bu köylerin halkı sefalet, umutsuzluk ve inançsızlık mikrobiyoloji ortak virüsü paylaşırlar. İnançsız, umutsuz ve acıdan beslenenlere karşı insanlığı yeniden aramaya vakit kalmışsa, önce *Ali Baba'nın Çiftliği*'nde huzuru aramak gerekir.

Gerek sabit yere çakılı bir bitkiyi gerekse bir hayvanı deneye zorlamak, kendisinden muvafakat alınmayan bir hapishane mahkûmunu deneye zorlamakla aynıdır. Bu ortak hikâyede bitki, hayvan ve insan aynı yazgıyı paylaşır. Örneğin 1906'da, Manila Cezaevi'ndeki 24 mahkûma kolera aşısı deneyi yapılmış, sonradan aşuya veba basiline bulaştığı görülmüştü. Bu mahkûmların 13'ü öldü. Britanya Tıp Dergisi verilerine göre, 1963-1971 yılları arasında, Washington ve Oregon cezaevlerinde bulunan 100'ü aşkın mahkûma muvafakatları alınmadan deney yapılmıştı. Deneyin amacı mahkûmların hayalarını ışın tedavisine tâbi tutup kısırlaştırma sonucu verilecek ışın dozunu belirlemektir.⁴⁰ Ahlâk dışı olan bu tür bir deneyle hayvan deneyi arasında hiçbir fark yoktur. Bu durumda *Ali Baba* çiftlik işinden elini ayağını çekip ya siyasete girmeli, ya da geçmiş günlerin hatirasını yâd etmelidir. Oysa hayatının biricik tutkusu çiftlik olan tarım üreticileri siyasetin kendi hesapları içinde seslerini duyurabiliyor mu? Üstelik yıllardır serbest piyasa işleyişini bozuyor diye tarım sektöründeki kooperatif birliklerini dağıtan da siyasi yüzler değil miydi? Halbûki insana insan olma şerfini kazandıran, suç işleyebilen ve suçun cezasını hak eden varlık olması katında değerli olmasıdır. Hayvanları insanlaştırmadan onlara bu vasfı veremeyiz ama ne yazık ki derinliğe uzanan bu boyut hiçbir hayvana dokunmaz. Zekâ boyutu olması gerekenin akıl tarafından duyulan buyruklarıyla var olur ki hayvanlarda bu mevcut değildir.

Çiftçilerin sağaltım yöntemini öğrenmesi yalnızca hayvan ve bitki üretimini arttırmaz, aynı zamanda sözcüğün en geniş anlamıyla toprağın verimini de artırır.⁴¹ *Antropologie*'de Kant, insana akıl yoluyla başka insanla beraber topluluk hâlinde yaşaması, kendini topluluk içinde sanat ve ilimle eğitmesi, uygarlaştırması ve bir ahlâk varlığı yapma görevi verildiğinden söz ediyordu. Mutluluk denilen rahatlığa ve huzurun çekiciliğine kendini pasif şekilde bırakma düşkünlüğü ya da böylesi bir "hayvanî eğilim" ne kadar büyükse, insanlığa lâyük olmak için tabiatındaki hamlıktan gelen engellerle aktif olarak savaşmak da o denli zordur.⁴² Topraktaki çoraklığın bitkileri ve hayvanları beslemedeki yetersizliği, "filozof-bilge" yoluyla açığa çıkacaksa, bu kusurların akılcı ve doğru sağaltım yöntemi uygulanmasıyla giderilememesi için önümüzde hâlâ birçok neden var. Kant, zekânın kullanımı konusunda insanın insanla etkileşiminden bahseder. Ne de olsa *dilsiz kalmak*⁴³ felsefesiz kalmaktır. Kavramsal akılla düzenlenmiş anlamlardan ve içsel konuşmalardan mahrum kalmaktır. Dilin aşağı tarafı ve çok anlamlılığından mahrum kalmaktır. Bu yüzden hayvan hak ve ihlalleri, mitosların çoğu, hurafeler, yalanlar, yalandan teşhis koyanlar hep "burada"dır. Toplumsal gelişme çizgisinde mutluluk sağlamayan hayvan deneyleri "burada"dır. Acı çekmek ve acı vermek "burada"dır. "Burada" olanların doğruluğu kesin olmasa bile sonuçları her zaman trajiktir. Çiftlik sakinlerinin yaşama alanları dümdüz edilir, imara açılır, satılır, parsellenir ve betonlaşır. Genetik çeşitliliğe sahip bitki ve hayvanın aksine betonların hikâyesi birbirine benzeyen yüzler gibi hep aynıdır, peki ya insanın? Her sabah milyonlarca kişi aynı saatte ve aynı anda tek beden olarak uyanmakta, aynı anda işe başlayıp uyum içinde işlerini bitirmekte.⁴⁴ İş peşinde koşmanın çıldırtıcı olmadığı ama öldürücü olduğunu söylemenin tuhafılık duygusu, işte bu aynılık hâlini yansıtır. İnsan kağıda basılmış müsvette gibi tek bedene çizilmiş milyonlarca el ve gene milyonlarca kafa olarak geri döner. Bir sürü insan asansörlere tikişip ofis denilen kakafonik şamatanın içinde çalışır, itilip kakılır, dürtülür, didiklenir. Dağlara çivilenen Prometheus'un deşilen bedeni akıllı telefon *selfies*inden yansır, milyonlarca el ve gene milyonlarca kafayla geri döner. Toprak bellek kaybeder; çeşitliliği metazoriyle baskılar. Baskı hızlanmayı artırır, hızlanma tahakkümü artırır, türümüz dışındakileri görmezden gelmeyi artırır. Nefreti artırır, gücü artırır, şiddeti artırır, kazanma güdüsünü artırır. En önemlisi, biri bitip öteki başlarken ölü hayvanlara bitmeyen yas duygusunu artırır.

⁴⁰ British Medical Association, *İhânete Uğrayan Tıp*, s.155.

⁴¹ Bernal, *Bilimin Toplumsal İşlevi*, s.149.

⁴² Heistermann, "Kant'ın felsefesinde insanın yeri", s.62.

⁴³ Platon, *Kratilyos*, s.61.

⁴⁴ Zamyatin, *Biz*, s.27.

İnsan gözüyle görülen dünyanın var olan tek dünya olmadığını fark etmek alçakgönüllü olmayı gerektirir. Bu da cehâlete karşı bilginin değil, sevginin hakikatle olan yakın bağı gözler önüne seriyor. Hayvan bedenini teşrih eden, parçalara ayıran, vahşi epigramları görsel malzemelerle sanat adına üretip çoğaltmanın neye benzediğini gösteren göz, insanın değişen kabuğundaki değişmez çürümüşlüğü de çıkarır karşımıza. Ayıpsız, yasaksız, tüm açıklığıyla, çirkinliğiyle, kesip biçerek, takıntı yaratarak, argoyle, küfürle, en gizli ve en çıplak çürümüşlüğü (...). Ama bunu yapmadan önce kendi doğamızı açmalı ve içimizdeki mutluluğu anlamlandırmaya, gerçekte neyin bize yeteceğinin farkında olmaya çaba göstermeliyiz. Eğer bir gün nazik dokunuşla ayağımıza sürtünen bir sokak kedisi çıkarsa karşımıza, kesinlikle bizi gerçek bir sevgi çemberi içine alacaktır.⁴⁵ “İnsan bir kez sevmeğe görsün, hayat ne güzel!” Oysa filozof-bilge için sorunlar hâlâ “burada” beklerken, bilginin bilgeliğin kabını yarıp “cahiller içinden âlim” doğuran metazoride herkes için “soyul eşitlik” sunması bir yana, insanı bir kez daha kendi hamlığının esiri yapar. Çiftçilikten zorunlu göçlerle koparılan, bilinmeyen diyara sürüklenen bu derkenar yaşama “sıkış tepiş” sıkışan hayvanlarla birlikte, hamlıktan aktif savaşmayı öğrenen türümüze dek uzanan bu hikâyenin adına “medeniyet” diyoruz. Geride, eskilerin “*tarlada izi olmayanın harmanda yüzü olmaz*” dediği bir deyişi yâd etmek kalıyor ama ortada tarla da yok, harman da..! Demek ki cehâlet altın çağını yaşıyor olmalı; dilsiz, sağır, kör ve iştahlı kalabalıklı örgütlenmiş medeniyetten daha üstün vasıflara sahip yeni cehâlet çağı olabilir mi? Ne ki, bilgi arttıkça cehâlet de o kadar artıyor. Bu mânada insanın korteksi kapanmayan yaradır ve bu *Naked* (1993) filminde dile dökülür: “Kaç kitap okumuş olursan ol bu dünyada, asla ama asla anlamayacağın bazı yerler olacak.” Cehâleti karşımıza aldığımızda, “Hangi ayna kendimizi gösterecek bize? Sürekli yürüyüş içindeyken, bir lunaparkın eciş bücüş görüntü veren aynaları arasında.”⁴⁶ Belki de bir akıllı telefonun içinde... Eğer aynalar vicdanımızı gösterirse, bir ağaç kökünün toprakla kaynaştığını botanikçiler gibi görebilecek miyiz acaba?

Kim gerçekten görebilmiş ki “kendi” içini.

KAYNAKLAR

- Badiou, Alain, *Lacan-Anti-Felsefe Seminerleri*, çev. Necmettin Kâmil Sevil, Sel Yayınları, İstanbul, 2021.
- Berger, John, *Hayvanlara Niçin Bakarız?* 1. Baskı, çev. Cevat Çapan, DeliDolu Yayınları, İstanbul, 2017.
- Bernal, John Desmond, *Bilimin Toplumsal İşlevi*, çev. Tonguç Ok, Evrensel Basın Yayın, İstanbul, 2011.
- British Medical Association, *İhânete Uğrayan Tıp-Doktorların İnsan Hakları İhlallerine Katılımı Üzerine Bir Çalışma Grubu Raporu*, Cep Yayınları, İstanbul, 1996.
- Capra, Fritjof, *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*, 2. Baskı, çev. Mustafa Armağan, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992.
- Chamovitz, Daniel, *Bitkilerin Bildikleri-Dünyaya Bitkilerin Gözünden Bakmak*, 4. Baskı, çev. Gürol Koca, Metis Yayınları, İstanbul, 2019.
- Chirouter, Edwige; Otero, Mayumi, *Bendeniz Jean-Jacques Rousseau*, çev. Ayşe Deniz Temiz, Metis Yayınları, İstanbul, 2013.
- Çobanoğlu, Nesrin; Aydoğdu, İlke, “Tıp araştırmaları ve hayvan hakları açısından hayvan deneyleri etik krulları”, *Türk Tıp Dizini*, 112-119.
- Derrida, Jacques, *Önemsizin Arkeolojisi-Condillac Okuması*, çev. Ali Utku-Mukadder Erkan, Otonom Yayınları, İstanbul, 2007.
- Eşitti, Ezgi Aygün, “Hukuka aykırı hayvan deneyleri”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2): 16-24, 2012.
- Fikret Kızılok, “Why high one why”, *Yana Yana Albümü*, 1989.
- Foucault, Michel, *Doğruyu Söylemek*, 7. Baskı, çev. Kerem Eksen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2019.
- Fowles, John, *Ağaçlar*, çev. Süha Sertabiboğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2020.
- Han, Byung-Chul, *Psikopolitika-Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri*, çev. Haluk Barışcan, Metis Yayınları, İstanbul, 2019.

⁴⁵ Chirouter ve Otero, *Bendeniz Jean-Jacques Rousseau*, s.8.

⁴⁶ Karasu, Gece, s.114.

- Hanson, Thor, *Arıların Bildikleri-Dünyamızdaki Yaşam İçin Önemleri*, çev. Kemal Güleç, Metis Yayınları, İstanbul, 2020.
- Heistermann, Walter, “Kant’ın Felsefesinde İnsanın Yeri”, çev. Tomris Mengüşoğlu, ss.49-62.
- Horkheimer, Max, *Akıl Tutulması*, çev. Orhan Koçak, Metis Yayınları, İstanbul, 2002.
- Karasu, Bilge, *Gece*, 13. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2020.
- Kemal, Yaşar, *Yanan Ormanlarda Elli Gün*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.
- Kınıkoğlu, Oğulcan, *Hayvan Deneyleri-Hayvanlar Bizim İçin mi Var? Yeni İnsan Yayınları*, İstanbul, 2020.
- Kurt, Engin, “Bir üniversiteye ait hayvan deneyleri etik kurulu incelemeleri”, *Gülhane Tıp Dergisi*, 57: 392-396, 2015.
- MacRae, Donald, *Weber*, çev. Nur Vergin, Afa Yayınları, İstanbul, 1985.
- Morris, Desmond, *Koruyucu Tılsımlar-Uğurlar, Muskalar, Nazarlıklar*, çev. Mehmet Harmancı, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 1999.
- Neşet Ertaş, “Ahirim sensin”, *Hata Benim Albümü*, 2000.
- Nietzsche, Friedrich, *Tan Kızılığı*, çev. Hüseyin Salihoğlu-Ümit Özdağ, İmge Yayınları, İstanbul, 2020.
- Platon, *Kratalyos*, çev. Mehmet Karasan, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1997.
- Singer, Peter, *Hayvan Özgürleşmesi*, 2.Baskı, çev. Hayrullah Doğan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018.
- Zamyatin, Yevgeni, *Biz*, 6. Baskı, çev. Füsün Tülek, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018.